

Stefano Guzzini: Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii.

1. vydání. Brno: Barrister a Principal, 2004, 299 stran, ISBN 80-85947-84-6 (signatura knihovny ÚMV 50 802).

Stefano Guzzini se v současnosti již bezpochyby řadí k nejznámějším autorům, kteří se v Evropě zabývají teoretickými pohledy na mezinárodní vztahy a na mezinárodní politickou ekonomii. Jeho práce, která vychází pod českým názvem *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*, je shrnutím jeho chápání vývoje obou úzce propojených disciplín, jimž se dlouhodobě věnuje. Tato kniha, která původně vyšla v roce 1998 u prestižního nakladatelství Routledge, byla o dva roky později vydána též v čínském a rumunském překladu a v roce 2002 byl pro velký úspěch na trh uveden její dotisk. Nyní, opět s dvouletým odstupem, se Guzziniho dílo objevilo i na českém trhu.

Kniha má bezesporu celou řadu předností. V první řadě je jednou z mála publikací, které se snaží o *paralelní zachycení* jak vývoje oboru mezinárodních vztahů, tak i mezinárodního dění v období studené války. Toto dvojí členění není samoúčelné; naopak Guzzini si je vědom pozitivistického mýtu o možnosti oddělit ve společenských vědách objekt zkoumání od výzkumníka, a proto poukazuje na souvislosti mezi historií, respektive vývojem americké zahraniční politiky a evolucí mezinárodních vztahů jako vědního oboru. Tuto teoreticky velmi pregnantně popsanou *historickou sociologii vědy* je třeba bezesporu považovat za jednu z nejzajímavějších stránek knihy.

Jejím druhým velkým přínosem je velmi netradiční pojetí realistické teorie jako takové. Jak autor sám říká, „*je přínosné, jestliže vývoj realistického myšlení v mezinárodních vztazích chápeme jako opakovaný a opakovaně selhávající pokus převést maximy evropské diplomatické praxe devatenáctého století v obecněji koncipované zákony společenských věd ve Spojených státech*“ (Guzzini, 2004, s. 13). Guzzini velmi poutavě líčí, jak emigranti z Evropy pozměnili své chápání mezinárodních vztahů tak, aby bylo přijatelné pro americkou akademickou obec a zejména pro americkou zahraniční politiku. Tento jejich pokus byl nakonec natolik úspěšný, že v prvním období studené války realismus dosáhl paradigmatického statusu a hranice realistické teorie se v podstatě proluly s hranicemi oboru samého. Tento krok ovšem vychýlil realismus z jeho tradičního machiavellistického chápání politiky jako praktického umění a stal se prapůvodní příčinou neustálých snah o reformulaci realismu, jejichž cílem bylo uvedení scientistické i tradiční složky realismu do rovnováhy.

Guzzini ale přesvědčivě dokládá, že taková snaha je předem odsouzena k nezdaru. Starší varianty realismu, spoléhající na lidskou přirozenost, byly totiž zcela nepřijatelné pro empiricky orientovanou „americkou vědu“, avšak novější reformulace realismu, kladoucí důraz na anarchii v mezinárodních vztazích, naopak nebyly schopny podat uspokojivý pohled na mezinárodní dění. Přesto se *anarchie* postupně stala *klíčovým pojmem teorie mezinárodních vztahů*, protože oddělením sféry politiky vnitrostátní (kde existuje hierarchie) od politiky mezinárodní (pro niž je charakteristická právě anarchie) vymezil realismus mezinárodní vztahy jako oblast pro svou autonomní výzkumnou činnost. Logickým důsledkem byl pak fakt, že jakékoli zpochybnění dominantní pozice realismu a jeho klíčového pojmu anarchie bylo vnímáno jako ohrožení identity celého oboru. Pozice realismu byla však dlouhodobě neudržitelná a s množícími se útoky na dominantní realistickou pozici se i celý obor propadal do trvalé krize identity. Ačkoli již tedy dnes realismus nelze podle autora názoru považovat za jedinou, ba ani hlavní teorii mezinárodních vztahů, zůstává doposud s teoretickým myšlením v mezinárodních vztazích spjat v míře mimořádné.

Do třetice je třeba ocenit hloubku analytického vhledu, jímž Guzzini disponuje. Za obzvláště dobře zpracovanou lze z tohoto hlediska považovat např. kapitolu o systémovém

neorealismu. Guzziniho kritika Waltze je velmi konzistentní a výborně logicky uspořádaná. Autor nejprve zpochybnil systémový charakter Waltzovy teorie a poté poukázal na Waltzovo opominutí deduktivních falzifikacionistických premis, aby tak odhalil samotné jádro teorie neorealismu, jímž je moc a rovnováha na ní založená. Ani zde však Guzzini nepolevuje a kritizuje Waltzovo nedostatečné vymezení moci i statický charakter neorealistického státocentrismu. Podobně fundované jsou též některé další analytické části Guzziniho práce. Autor nezapře, že rozbor Kuhnovy filozofie vědy a jeho chápání paradigmatu byly již objektem jeho diplomové práce na London School of Economics and Political Sciences. Podobně i analýza posledního vývoje v rámci realismu, např. kritika knihy *Logika anarchie* (od trojice autorů Barry Buzan, Charles Jones a Richard Little), je mimořádně zdařilá (Guzzini, 2004, kapitola 13).

Zároveň se však nelze ubránit dojmu, že množství nedostatků práce se téměř vyrovná množství kladů. Jednou z nejspornějších otázek spojených s Guzziniho prací je jeho příliš velké zdůrazňování role realistické školy. Guzzini sice sám sebe prohlašuje za bývalého realistu (*osobní rozhovor s autorem, 4. 5. 2004*), ale to není dostatečným ospravedlněním pro jeho přehnaný důraz na význam realismu v teorii mezinárodních vztahů. Jakkoli Guzzini říká, že jeho kniha „nenabízí souhrnný přehled úvah o mezinárodních vztazích“ (Guzzini, 2004, s. 8), jeho pojetí činí z realismu tak centrální kategorii, že se nelze ubránit dojmu, že vrhá zkreslený obraz na celý obor mezinárodních vztahů.

Zavádějící je již jeho tvrzení, že bodem zlomu ve výzkumu mezinárodních vztahů se stalo publikování práce G. T. Allisona *Essence of Decision*, která podle autorova názoru přinesla rozšíření výzkumného programu mimo tradiční realistický rámec. Allisonova práce vyšla však až v roce 1971, což mj. znamená, že Guzzini chápe předchozí dvě desetiletí jako víceméně ničím nenarušenou dominanci amerického vědeckého realismu. Jak však přesvědčivě argumentují některé již dříve publikované hodnotící práce (Drulák, 1999), existuje celá řada významných autorů působících před Allisonem, jejichž práci nelze považovat za realistickou.

V tomto smyslu není Guzzini konzistentní ani ve svém chápání sporu behavioralistů s realisty. Na jedné straně druhou velkou diskuzi bagatelizuje, aby tak dostal své představě o dominanci realismu až do počátku 70. let, avšak na druhé straně Guzzini konstatuje, že behaviorismus „postuluje existenci společné metodologie pro výzkum vnitřní i zahraniční politiky“ (Guzzini, 2004, s. 131), tj. popírá základní realistickou premisu o odlišnosti vnitrostátního a mezinárodního prostředí. Není tudíž zřejmé, jak lze na straně jedné považovat koncept anarchie za klíčový realistický pojem a na straně druhé považovat za nepodstatnou behaviorální revoluci v 60. letech, jež rozlišení anarchie – hierarchie popřela.

Ačkoli lze – jak jsem již uvedl výše – chápat kombinaci obvyklého popisu realistické školy s její historickou sociologií za velký teoretický přínos knihy, v praktické rovině se Guzzinimu toto propojení často nedaří, anebo působí velmi šroubovaně. Zatímco analýza vnitřní historie raně poválečného realismu je věnována E. H. Carrovi a Hansi J. Morgenthauovi, vnější část příběhu (tj. s vývojem realismu spojené mezinárodní dění) se z nijak neobjasněného důvodu opírá o George Kennana a o Henryho Kissingera. Pokud autor považuje za ústřední postavu poválečného realismu Morgenthaua, je s podivem, že pro vysvětlení odrazu realismu v mezinárodních vztazích používá autory, které jistě není možné považovat za přímé Morgenthauovy následovníky, ale naopak za autory zcela svébytné. Potom se totiž zdá, jako by vnější a vnitřní část příběhu realismu nebyla v podstatě nijak propojena. Pregnantně zpracovaná část o neorealismu Kennetha Waltze také není téměř vůbec doplněna vnějším příběhem. A ten se přitom přímo nabízí. Waltzovo pojetí bipolarity jako nejstabilnějšího ze všech možných typů polárního uspořádání odpovídalo situaci uvolňování 70. let, a tak bylo naprosto v souladu s faktickou rezignací americké zahraniční politiky na zásahy do záležitostí východní bloku.

Třetí slabinou knihy je její struktura, a to přesto, že na první pohled působí vcelku logicky. Začíná úvodem a kapitolou o premisách historické sociologie realismu, poté následuje

duje několik kapitol, jež se věnují „realismu mezi zadržováním a érou zmírňování napětí“ (Guzzini, 2004, část 1). Po části označené jako *Mezihra* Guzzini reflektuje vývoj realismu a mezinárodní politické ekonomie v 70. a 80. letech a celá práce je zakončena dvěma kapitolami, věnovanými současným problémům realismu (tj. období posledních dvou desetiletí).

Nicméně je otázkou, proč vlastně byla do práce začleněna i část, analyzující mezinárodní politickou ekonomii. Je pravda, že Guzzini se tímto oborem dlouhodobě zabývá a že na toto téma již několikrát publikoval (viz např. Guzzini, 2002), avšak zde se zdá odbočení od teorie mezinárodních vztahů poněkud zavádějící. A to tím více, že Gilpinovy práce (např. jeho úvahy o teorii hegemonní stability), které tvoří podstatnou součást Guzziniho analýzy, jsou obvyklou součástí výkladů realismu v rámci teorie mezinárodních vztahů, nikoli tedy mimo něj, jak je prezentuje tato kniha. Vzhledem k nepoměru mezi částí knihy, věnovanou mezinárodním vztahům, a částí o mezinárodní politické ekonomii (pouze dvě kapitoly z třinácti) je pak poněkud nadnesený i název celého díla.

Dokladem vsouvání pasáží či celých kapitol, které s tématem práce souvisejí opravdu jen velmi vzdáleně, je potom kapitola šestá, tj. *sovětské teorie mezinárodních vztahů*. Autor se na základě několika společných bodů v teoriích realistických a v teoriích marxistických, jak byly používány v Sovětském svazu, snaží dokázat, že sovětská věda o mezinárodních vztazích byla v podstatě zrcadlovým obrazem americké realistické vědy. To je na jedné straně jistě zajímavý postřeh, ovšem tvrdit, že v důsledku toho sovětské teorie mezinárodních vztahů (či jejich klíčové kategorie) byly „od realistických (mocensko-materialistických) přístupů téměř nerozeznatelné“ (Guzzini, 2004, s. 109), je vsutku velmi odvážné.

Guzzini totiž opomíjí jiné prvky sovětského marxismu, které do jeho rámce nezapadají. Sem patří v první řadě sovětské dělení světa na pokrokový, socialistický blok, v němž postupně dochází k odumírání státu a kde mocenská politika nemá místo, a na kapitalistické státy, s nimiž je třeba soupeřit. Jde tedy o to, že marxismus byl ochoten opustit realistický státocentrický pohled a naopak zdůrazňoval kategorie vyššího i nižšího řádu – společenské třídy i socialistickou soustavu. To přirozeně vede též k popření anarchie v mezinárodním prostředí, anebo alespoň v jeho části, a tedy i k jasnému nesouladu s realismem. Autor tak paradoxně ve své práci opakuje chybu, jíž se dopouštěli američtí realisté, analyzující sovětské chování. Popisuje totiž sovětské akce výhradně prizmatem mocenského boje. To je jistě z realistického hlediska regulérní pohled, avšak od Guzziniho by bylo možné čekat spíše kritické zhodnocení realistické snahy dokázat, že i Sovětský svaz se řídí univerzálně platnými pravidly, vyplývajícími z podstaty realismu.

Poslední výhrada se již netýká obsahové stránky knihy, ale jejího českého vydání. Po stránce odborné terminologie je sice kniha víceméně v pořádku (jedinou výraznější výjimkou je nepříliš logický překlad termínu *bandwagoning* jako „vemlouvání“ /Guzzini, 2004, s. 76/), avšak práce překladatele i jazykového redaktora je vysloveně nezdařilá. Převod některých slovních spojení do češtiny je naprosto nesrozumitelný (za všechny např. „liturgická bojechtivost“ /Guzzini, 2004, s. 118/ nebo „na pólu indifference, kde bez ohledu na svůj rozsah neexistuje příležitost pro úspěšný útok, která by mohla některý stát přimět, aby se jí chopil“ /Guzzini, 2004, s. 57/). Překladatel se dopouští elementárních chyb i v mnoha dalších případech. Převádí „at the same time“ jako „v ten stejný čas“ místo „současně“ (Guzzini, 2004, s. 169) nebo „technologické pokroky“ v plurálu (Guzzini, 2004, s. 200) atd. Jazykové korekce se v knize nedočkaly chyby typu „klíčový aktéři“ (Guzzini, 2004, s. 137) či „nabývají podoby“ (Guzzini, 2004, s. 192). Cizojazyčné práce jsou někdy uváděny v českém překladu, jindy pod anglickým názvem a jindy pod obojím současně (např. Guzzini, 2004, s. 171, 183 a 207). Odborné termíny jsou uváděny v různých formách (gramsovský, gramsciovský /Guzzini, 2004, s. 230 a 231/) atp.

Guzziniho práce je přes všechny výše uvedené kritické body velmi inspirativní, pobuzuje čtenáře k samostatnému myšlení a ke konfrontaci vlastního mínění s autorovým-

mi názory. Ostatně autorův důraz na propojení vědeckého poznání s praktickým děním kolem nás by si měly neustále připomínat všechny společenské vědy, a to zejména v České republice s ohledem na její historickou zkušenost vývoje ve druhé polovině dvacátého století. Četbu Guzziniho prací lze tak čtenáři doporučit – ovšem raději v originále.

Petr Kratochvíl

Literatura

- Drulák, Petr (1999): Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold. *Journal of International Relations and Development*, September 1999.
- Guzzini, Stefano (2002): Realisms at war: Robert Gilpin's political economy of hegemonic war as a critique of Kenneth Waltz's neorealism. *COPRI Working Papers*, No. 11 (2002).